

Biznes i zarządzanie

Małgorzata Iwanowska

**Suplement programu nauczania przedmiotu
Biznes i zarządzanie w zakresie podstawowym i rozszerzonym
dla liceum ogólnokształcącego i technikum**

opracowany przez Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2024

Redakcja merytoryczna
Elżbieta Witkowska
Anna Aleksandra Wesółowska

Redakcja językowa i korekta
Marzena Odzimek-Jarosińska

Projekt okładki, layout
Ośrodek Rozwoju Edukacji

Redakcja techniczna i skład
Wojciech Romerowicz

Fotografia na okładce: © DavidGyung/Bank zdjęć Photogenica

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2024
Wydanie I

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC BY-NC)
creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
ore.edu.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	3
1. Konstrukcja programu nauczania BiZ	6
1.1. Koncepcja programu	6
1.2. Cele kształcenia w obszarze wiedzy i umiejętność jej stosowania w zakresie podstawowym	6
1.3. Cele kształcenia w obszarze wiedzy i umiejętność jej stosowania w zakresie rozszerzonym	7
1.4. Cele kształcenia postaw	9
2. Organizacja warunków i sposobów realizacji kształcenia BiZ	9
2.1. Układ treści wraz z wymaganiami szczegółowymi w zakresie podstawowym	11
2.2. Układ treści nauczania wraz z wymaganiami szczegółowymi w zakresie rozszerzonym	16
2.3. Treści wykraczające poza podstawę programową	24
2.4. Zalecenia odnośnie organizacji warunków i sposobów realizacji kształcenia	24
3. Kształtowanie kompetencji i umiejętności międzyprzedmiotowych w edukacji BiZ	27
4. Metody, techniki i formy pracy stosowane w BiZ	28
4.1. Formy pracy	29
4.2. Metody i techniki pracy	29
5. Ocenianie osiągnięć uczniów w zakresie BiZ	30
6. Ewaluacja programu	32
Bibliografia	33

WSTĘP

Podstawa programowa nowego przedmiotu *Biznes i zarządzanie* (BiZ) bazuje na założeniach podstawy programowej *Podstaw przedsiębiorczości*. Rozszerza je przede wszystkim o wymiar praktyczny.

Program przeznaczony jest dla uczniów szkoły ponadpodstawowej: liceum ogólnokształcącego i technikum. Opracowany jest do przedmiotu *Biznes i zarządzanie* wprowadzonego *Rozporządzeniem Ministra Edukacji i Nauki z dnia 6 lutego 2023 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia* ([Dz.U. z 2023 r., poz. 314](#)). Przedmiot ten zastąpił zajęcia edukacyjne o nazwie *Podstawy przedsiębiorczości*, które realizowane były w ramach kształcenia ogólnego tylko w zakresie podstawowym (Dz.U. z 2018 r., poz. 467). Program jest zgodny z zapisami podstawy programowej do przedmiotu *Biznes i zarządzanie*.

Niniejsze opracowanie jest uzupełnieniem programów: Agnieszki Mikiny *Przedsiębiorczość – inkubator sukcesu* oraz Grzegorza Kwiatkowskiego i Jacka Musiałkiewicza *Podstawy przedsiębiorczości 2.0*. Modyfikuje ono treści zawarte w obu programach, uwzględniając zapisy nowej podstawy programowej.

Kształcenie w zakresie podstawowym BiZ rozpoczyna się od rozpoznania i wykształcenia cech osoby przedsiębiorczej. Uczniowie dowiadują się, jak budować zespół i zorganizować jego pracę.

W następnej kolejności uczniowie realizują przykładowe projekty, poznają ich etapy oraz zasady postępowania. Ma to na celu zwiększenie prawdopodobieństwa sukcesu we własnych przedsięwzięciach biznesowych lub społecznych. Tworzą prosty harmonogram i budżet projektowy. Nabywają kompetencje w zakresie umiejętnego raportowania, analizowania powstałych problemów i definiowania ryzyk.

Zgodnie z założeniami podstawy programowej istotą trzeciej części jest przybliżenie uczniom mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej i powiązań między jej podmiotami. Uczniowie dowiadują się o roli państwa w procesach gospodarczych. Zostają również zaznajomieni z prawami konsumenta i instytucjami chroniącymi konsumenta.

Celem części czwartej, dotyczącej finansów osobistych, jest przygotowanie uczniów do podejmowania odpowiedzialnych decyzji finansowych ze świadomością przyszłych konsekwencji. Omawiają zasady racjonalnego prowadzenia budżetu domowego, oszczędzania, inwestowania. Analizują produkty finansowe i prawa klienta usług finansowych.

Uczniowie, wcielając się w osoby przedsiębiorcze na rynku pracy (część piąta), analizują swoje kompetencje oraz porównują je z oczekiwaniami pracodawców. Poznają możliwe

do zrealizowania działania związane ze świadomym planowaniem swojej przyszłości edukacyjnej lub zawodowej.

W szóstej części, dotyczącej przedsiębiorstwa, uczniowie samodzielnie analizują zjawiska zachodzące w najbliższym otoczeniu i formułują na ich podstawie pomysły na własny biznes. Przeprowadzają analizę z uwzględnieniem aspektu finansowego, postępowania etycznego i społecznej odpowiedzialności biznesu.

BiZ w zakresie rozszerzonym ma za zadanie przygotować przyszłą kadrę menedżerską do zarządzania projektami. Zakres rozszerzony przedmiotu *Biznes i zarządzanie* został zaplanowany w celu pogłębienia i rozszerzenia zagadnień z zakresu podstawowego oraz umożliwienia uczniom utrwalenia zdobytych kompetencji przez praktyczne działanie. Dodatkowym celem jest przygotowanie uczniów do egzaminu maturalnego z tego przedmiotu. Program obejmuje wymagania w zakresie podstawowym i rozszerzonym.

Autorzy podstawy programowej jako najistotniejszą przyczynę modyfikacji edukacji o przedsiębiorczości wskazują na „zmienność i złożoność współczesnego świata”. Zmienność ta stawia szczególne wyzwania przed młodzieżą, która musi posiadać ugruntowane kompetencje przedsiębiorcze, aby móc sprostać zmieniającym się warunkom gospodarczym i społecznym. Cele kształcenia zapisane w podstawie programowej zostały ukierunkowane na wyposażenie uczniów w wiedzę i umiejętności oraz kształtowanie postaw, które pozwolą na aktywne działanie i odnoszenie sukcesów. Sukcesy można zdobywać na różnych polach: biznesowym, prywatnym, rodzinnym, zawodowym i społecznym.

Podstawa programowa BiZ ukierunkowana jest na zdobycie praktycznych umiejętności, które najlepiej wykształca się przez działanie. Takie zapatrywanie jest zgodne z konstruktywistycznym podejściem do procesu nauczania, uczenia się. Cechą konstruktywizmu jest akcentowanie zaangażowania i wykazywanie aktywności osób uczących się w procesie nauki. Wiedza to nie tyle zbiór wiadomości, ile sposób ich funkcjonowania w umyśle, który zależy od warunków ich poznawania. Zgodnie z założeniami konstruktywizmu wiedza nie jest „produktem”, lecz jest samodzielnie wytwarzana przez uczniów. Nauczyciel ukierunkowuje i motywuje uczniów do wytworzenia własnej wiedzy.

Konstruktywizm wskazuje na potrzebę większej tolerancji w interakcjach międzyludzkich, otwarcia na dialog i możliwość komunikacji na lekcji. Postawy takie są potrzebne w relacjach społecznych i biznesowych między ludźmi.

Podejście konstruktywistyczne koreluje z zapisami podstawy programowej, która wskazuje na potrzebę rozwinięcia umiejętności elastycznego zachowania się na rynku pracy i zarządzania, doskonalenia kompetencji sprzyjających przedsiębiorczości oraz umiejętności wykorzystania posiadanej wiedzy w warunkach gospodarki rynkowej.

Aktywne zaangażowanie w poszerzanie swojej wiedzy i umiejętności realizowane w zespołach uczniów sprzyja wytworzeniu odpowiedzialności za swoje działania i rozwojowi cech przywódczych. Zgodne z koncepcją konstruktywistyczną jest także stosowanie zaleconych w podstawie programowej problemowych metod nauczania.

Ważnym elementem przy opracowywaniu uzupełnienia programów nauczania jest wykorzystanie założenia konstruktywistycznego. Podkreśla ono, że duże znaczenie ma wiedza potoczna uczniów wykorzystywana w kontekście edukacyjnym.

Uwzględniona została pedagogika pragmatyzmu Deweya. Według niej nauczanie powinno być ukierunkowane na zainteresowania uczniów i nastawione na wykształcenie praktycznych umiejętności. Dewey twierdził, że „gram doświadczenia więcej waży niż tona wiedzy teoretycznej”.

Nauczanie przedmiotu BiZ stwarza dobre warunki do wprowadzania edukacji włączającej. Celem edukacji włączającej jest usuwanie wszelkich przeszkód i barier, które uniemożliwiają uczniom wspólne uczenie się. Edukacja ta zakłada prowadzenie procesu dydaktyczno-wychowawczego w taki sposób, by zapewnić wszystkim uczniom – także tym ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – możliwości rozwoju indywidualnego potencjału i pełny udział w życiu społecznym. W czasie prowadzenia lekcji BiZ zalecaną metodą pracy jest nauczanie problemowe realizowane najczęściej w zespołach uczniów. Różnorodność zadań, które należy wykonać w ramach pracy w zespole, pozwala uczniom na własną realizację, bez względu na stan zdrowia, sprawność fizyczną, pochodzenie, wyznanie itp.

1. KONSTRUKCJA PROGRAMU NAUCZANIA BiZ

1.1. Koncepcja programu

W oparciu o założenia teoretyczno-naukowe sformułowano następującą koncepcję w zakresie nauczania, uczenia się BiZ:

- Celem programu jest wyposażenie uczniów w wiedzę, wykształcenie umiejętności i rozwinięcie postaw pozwalających na odniesienie sukcesu w życiu osobistym i zawodowym (rynek pracy);
- Realizacja programu przebiega zgodnie z założeniami konstruktywistycznymi – aktywnym zaangażowaniem uczniów w proces uczenia się i aktywizująco-wspomagającej roli nauczyciela;
- W czasie nauki wykorzystywane są problemowe metody nauczania;
- Uczniowie pracują w zespołach, uwzględniona jest indywidualizacja nauczania. Uczniowie pracują metodą projektów i analizują *case study*;
- Respektowane są zasady edukacji włączającej;
- Realizacja programu nastawiona jest na wykształcenie praktycznych umiejętności;
- Program kładzie duży nacisk na rozpoznanie przez uczniów swoich predyspozycji i zainteresowań, które są podstawą do zaplanowania ścieżki edukacyjno-zawodowej;
- Uczniowie nabywają kompetencje i postawy potrzebne przy funkcjonowaniu w gospodarce rynkowej i w społecznie odpowiedzialnym biznesie;
- W zakresie rozszerzonym program ukierunkowany jest na opracowanie planu przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego i zrealizowanie projektu zespołowego;
- Program jest zgodny z podstawą programową przedmiotu *Biznes i zarządzanie*.

1.2. Cele kształcenia w obszarze wiedzy i umiejętność jej stosowania w zakresie podstawowym

- **W obszarze wiedzy:**
  1. Charakteryzowanie elementów kompetencji przedsiębiorczych, wyjaśnianie zależności zachodzących między nimi i rozumienie ich roli we współczesnym świecie.
  2. Rozumienie znaczenia i wyzwań pracy zespołowej oraz poznanie technik ją wspomagających.
  3. Charakteryzowanie etapów zarządzania projektami.
  4. Identyfikowanie podstawowych rodzajów ryzyk związanych z realizacją projektów.
  5. Wyjaśnianie mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej, powiązań między jej podmiotami i poznanie roli państwa w procesach gospodarczych.
  6. Zaznajomienie się z prawami i instytucjami chroniącymi konsumenta.
  7. Rozumienie różnych postaw ludzi wobec pieniędzy oraz konsekwencji wynikających z tych postaw.
  8. Charakteryzowanie usług finansowych ważnych dla gospodarstwa domowego.
  9. Rozumienie metod aktywnego poszukiwania pracy.

10. Wyjaśnianie zasad zarządzania przedsiębiorstwem.
11. Znajomość procesu planowania własnego biznesu.

- **W obszarze umiejętności i stosowania wiedzy w praktyce:**
  1. Analiza własnych kompetencji przedsiębiorczych i przygotowanie planu działania zmierzającego do ich rozwoju.
  2. Współpraca w zespole i skuteczne organizowanie pracy zespołu w celu realizacji określonego zadania.
  3. Prowadzenie dyskusji i argumentowanie w trakcie pracy zespołowej.
  4. Formułowanie i uzasadnianie celów, planowanie, prezentowanie zakresu i realizacja prostych zadań projektowych.
  5. Samodzielne obserwacje zjawisk zachodzących w gospodarce i wyciąganie wniosków na podstawie tych obserwacji.
  6. Uwzględnianie prostych informacji gospodarczych oraz podstawowych wskaźników ekonomicznych w podejmowanych decyzjach dotyczących życia prywatnego i w planach na przyszłość.
  7. Planowanie budżetu gospodarstwa domowego ze świadomością konsekwencji nadmiernego zadłużania się.
  8. Analizowanie wpływu podatków na budżet gospodarstwa domowego i możliwości wykorzystania ulg.
  9. Dobieranie oferty usług finansowych do własnych potrzeb.
  10. Dobieranie odpowiednich form oszczędzania i inwestowania z uwzględnieniem towarzyszącego im ryzyka i adekwatnie do sytuacji gospodarstwa domowego.
  11. Obserwowanie dynamicznie zmieniającego się rynku pracy i rozpoznawanie kompetencji na nim oczekiwanych.
  12. Sporządzanie dokumentów aplikacyjnych podczas ubiegania się o pracę.
  13. Kształtowanie umiejętności autoprezentacji i formułowania konstruktywnych opinii zwrotnych.
  14. Samodzielne analizowanie zjawisk zachodzących w najbliższym otoczeniu i formułowanie na ich podstawie pomysłów na własny biznes.
  15. Przygotowanie do planowania własnej działalności gospodarczej.

1.3. Cele kształcenia w obszarze wiedzy i umiejętność jej stosowania w zakresie rozszerzonym

Cele kształcenia dla zakresu rozszerzonego obejmują również wymienione wyżej cele dla zakresu podstawowego oraz:

- **W obszarze wiedzy:**
  1. Identyfikowanie etapów zarządzania projektami oraz ryzyk związanych z realizacją każdego z nich.
  2. Pogłębione rozumienie mechanizmu rynkowego, w tym zależności przyczynowo-skutkowych między popytem, podażą i ceną, stanu równowagi rynkowej.

3. Rozróżnianie struktur rynkowych i wskazywanie ich zalet i wad z punktu widzenia przedsiębiorcy i konsumenta.
4. Charakteryzowanie instrumentów inwestycyjnych pod kątem rentowności, płynności i ryzyka.
5. Rozpoznawanie ryzyka inwestycyjnego i znajomość sposobów jego ograniczania.
6. Rozumienie mechanizmu rynku pracy.
7. Rozróżnianie form zatrudnienia, systemów płac i form wynagrodzeń.
8. Charakteryzowanie praw i obowiązków pracownika i pracodawcy.
9. Pogłębione rozumienie zasad prowadzenia działalności gospodarczej, w tym zależności między ryzykiem, innowacyjnością, konkurencyjnością i zyskownością.
10. Rozumienie celów i funkcji zarządzania oraz roli skutecznego przywódcy w rozwoju przedsiębiorstwa.

■ **W obszarze umiejętności i stosowania wiedzy w praktyce:**

1. Planowanie i wykonywanie zadań w realizowanych projektach.
2. Stosowanie technik zarządzania projektami oraz narzędzi informatycznych wspierających ich realizację.
3. Kierowanie zespołem projektowym.
4. Przygotowanie do prowadzenia własnego biznesu i przedsięwzięć społecznych.
5. Pozyskiwanie i analizowanie danych (mierników i wskaźników), prognoz ekonomicznych dotyczących funkcjonowania gospodarki Polski, Unii Europejskiej i świata oraz podejmowanie na ich podstawie przemyślanych decyzji.
6. Analizowanie biznesowych studiów przypadków (*case study*), interpretowanie zawartych w nich opisów procesów i zjawisk gospodarczych oraz biznesowych, a także identyfikowanie problemów i proponowanie rozwiązań.
7. Wykorzystanie wiedzy o mechanizmie rynkowym i procesach gospodarczych w opracowaniu i realizacji projektu przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego.
8. Dobieranie instrumentów inwestycyjnych adekwatnie do akceptowanego przez inwestora poziomu ryzyka.
9. Dobieranie usług ubezpieczeniowych do potrzeb gospodarstwa domowego.
10. Analizowanie sytuacji na rynku pracy na podstawie danych i ofert pracy.
11. Znajomość i stosowanie sposobów podnoszenia kompetencji przywódczych oraz kompetencji osobistych i społecznych wymaganych na rynku pracy.
12. Pozyskiwanie i analizowanie danych charakteryzujących wybrany rynek dóbr i usług oraz ocena jego potencjału dla planowanego przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego.
13. Opracowanie biznesplanu dla planowanego przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego, który uwzględnia aktualne trendy rynkowe, potrzeby potencjalnych klientów lub beneficjentów oraz istniejącą konkurencję.
14. Stosowanie instrumentów marketingowych w planowanym przedsięwzięciu biznesowym lub społecznym.

15. Przygotowanie do zarządzania różnymi zasobami przedsiębiorstwa, w tym przedmiotami własności intelektualnej.
16. Prezentowanie własnego projektu z uwzględnieniem specyfiki odbiorców, przyjmowanie uwag krytycznych i odpowiadanie na pytania.

1.4. Cele kształcenia postaw

Do najważniejszych celów kształtowania postaw **w zakresie podstawowym** należą:

- Dostrzeganie znaczenia i konieczności ciągłego doskonalenia kompetencji przedsiębiorczych w życiu osobistym i społeczno-gospodarczym;
- Dostrzeganie znaczenia wolności gospodarczej i własności prywatnej jako filarów społecznej gospodarki rynkowej;
- Przyjmowanie odpowiedzialności za swoją karierę zawodową;
- Otwarcie na szanse pojawiające się w otoczeniu, podejmowanie inicjatywy, pomysłowość i determinacja w realizacji celów.

Do najważniejszych celów kształcenia postaw **w zakresie rozszerzonym** należą wymienione powyżej oraz:

- Dostrzeganie roli informacji i badań ekonomicznych w podejmowaniu decyzji osobistych i w ramach zarządzania przedsiębiorstwem, państwem i jednostkami samorządu terytorialnego;
- Dostrzeganie znaczenia etyki życia społeczno-gospodarczego i społecznej odpowiedzialności biznesu w procesie rozwoju gospodarczego;
- Świadomość zależności między zyskiem i ryzykiem na rynku finansowym;
- Odwaga w przeciwdziałaniu nieetycznemu zachowaniu w zespole w trakcie realizacji projektu;
- Motywacja do założenia i prowadzenia własnego biznesu;
- Otwartość na modyfikację własnych planów w odpowiedzi na zmiany w otoczeniu.

2. ORGANIZACJA WARUNKÓW I SPOSOBÓW REALIZACJI KSZTAŁCENIA BiZ

Układ treści nauczania jest zgodny z zaleceniami podstawy programowej.

W zakresie podstawowym (ZP) nauka rozpoczyna się od kształtowania kompetencji. Posiadając wiedzę o kompetencjach, można przejść do zarządzania projektami i omówienia podstawowych zagadnień gospodarki rynkowej. Uczeń kształci się, jak zarządzać finansami, aby następnie poznać problematykę związaną z prowadzeniem własnego biznesu.

W zakresie rozszerzonym (ZR) program zawiera treści pozwalające na przygotowanie się do prowadzenia własnego biznesu. Tematy realizowane są w dużym stopniu w formie

projektów (podstawa programowa zaleca przeznaczyć na wszystkie projekty co najmniej 20% czasu). Projekty są zróżnicowane pod względem długości trwania – zależy to od omawianego tematu. Część zadań w ramach każdego projektu realizowana jest poza godzinami lekcyjnymi. Największym projektem jest opracowanie przez ucznia koncepcji własnego biznesplanu. W ten sposób łączy zagadnienia teoretyczne z działaniami praktycznymi.

Przydział godzin jest zgodny z ramowym planem nauczania ([Dz.U. z 2023 r., poz. 277](#)) [dostęp: 10.11.2023]. W zakresie podstawowym przewidziano jedną godzinę tygodniowo w klasie pierwszej i jedną godzinę tygodniowo w klasie drugiej, lub dwie godziny w ciągu pierwszego lub drugiego roku kształcenia. W zakresie rozszerzonym dla liceum przewidziano dodatkowo osiem godzin tygodniowo do realizacji w klasie trzeciej i czwartej. W technikum materiał dla klasy czwartej liceum należy podzielić i zrealizować w klasie czwartej i piątej.

Po dwóch latach nauki BiZ w zakresie podstawowym uczniowie mogą podjąć decyzję, czy kończą edukację tego przedmiotu, czy kontynuują ją, realizując program w zakresie rozszerzonym.

Treści nauczania podzielono na następujące działy:

1. Osoba przedsiębiorcza i jej kompetencje.
2. Zarządzanie projektami.
3. Przedsiębiorczość w gospodarce rynkowej.
4. Zarządzanie finansami.
5. Funkcjonowanie na rynku pracy.
6. Biznes i jego otoczenie.

Poniższa tabela zawiera zapis korelacji między treściami z podstawy programowej *Podstaw przedsiębiorczości* oraz *Biznesu i zarządzania*.

Podstawy przedsiębiorczości (2018)	Biznes i zarządzanie (2023)
1. Gospodarka rynkowa (w tym rola przedsiębiorczości/człowieka przedsiębiorczego oraz ochrona konsumentów)	1. Osoba przedsiębiorcza we współczesnym świecie (ZP) 2. Zarządzanie projektami (ZP i ZR) 3. Gospodarka rynkowa (ZP i ZR)
2. Rynek finansowy	4. Finanse osobiste (ZP)/Finanse osobiste i rynek finansowy (ZR)
3. Rynek pracy	5. Osoba przedsiębiorcza na rynku pracy (ZP)/Rynek pracy i zatrudnienie (ZR)
4. Przedsiębiorstwo	6. Przedsiębiorstwo (ZP i ZR)

2.1. Układ treści wraz z wymaganiami szczegółowymi w zakresie podstawowym

KLASA I (1 h tygodniowo, 30 h)

W klasie pierwszej rozpisana jest realizacja wymagań szczegółowych podstawy programowej na 30 godzin lekcyjnych. Lekcje odbywają się jeden raz w tygodniu. Realizowane zagadnienia pogrupowane są w cztery działy: *Osoba przedsiębiorcza i jej kompetencje*, *Zarządzanie projektami*, *Przedsiębiorczość w gospodarce rynkowej* i *Zarządzanie finansami*.

Osoba przedsiębiorcza i jej kompetencje

Dział *Osoba przedsiębiorcza i jej kompetencje* rozpoczyna naukę BiZ w szkole ponadgimnazjalnej. Przez pojęcie osoby przedsiębiorczej przyjęto kompetencje, które przydatne są w czasie planowania drogi edukacyjnej, kariery zawodowej oraz w różnych sytuacjach życia codziennego. Gospodarka rynkowa działa w warunkach konkurencji i większe szanse na odniesienie sukcesu mają osoby przedsiębiorcze. W czasie realizacji tego działu bazujemy na wiedzy i umiejętnościach, które uczniowie wynieśli ze szkoły podstawowej oraz przekazanych przez rodzinę, znajomych, uzyskanych z przekazów w mediach. Często jest to także wiedza i umiejętności, którą nabywają przez obserwację sytuacji życiowych lub poprzez udział w nich.

Przy realizacji tematyki tego działu kształcone są wymagania szczegółowe dotyczące osoby przedsiębiorczej we współczesnym świecie: przedsiębiorczość w gospodarce rynkowej, kompetencje przedsiębiorcze i metody ich doskonalenia, umiejętności interpersonalne, praca zespołowa, kreatywne myślenie, rola innowacji w przedsiębiorczości.

Uczeń:

I.

- 1) na wybranych przykładach identyfikuje cechy człowieka przedsiębiorczego, rozpoznaje je u siebie i określa związek zachowania się osoby przedsiębiorczej z szansami, jakie stwarza gospodarka rynkowa;
- 2) dostrzega znaczenie przedsiębiorczości, w tym innowacyjności i kreatywności, w życiu osobistym, społecznym i gospodarczym;
- 3) identyfikuje składowe kompetencje osoby przedsiębiorczej (w zakresie wiedzy, umiejętności, postaw) i zależności zachodzące między nimi, a także dokonuje analizy własnych kompetencji i przygotowuje plan rozwoju kompetencji przedsiębiorczych;
- 4) wyjaśnia rolę umiejętności w zakresie komunikacji interpersonalnej jako składową kompetencji przedsiębiorczych oraz stosuje różne formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej we współdziałaniu z innymi;
- 5) rozpoznaje techniki wywierania wpływu na ludzi i stosuje sposoby obrony przed manipulacją;
- 6) stosuje techniki zarządzania czasem w pracy indywidualnej i zespołowej;

- 7) charakteryzuje etapy podejmowania decyzji i stosuje metody wspomagające ten proces;
- 8) wyjaśnia znaczenie pracy zespołowej; charakteryzuje główne bariery w budowaniu zespołu i organizuje jego pracę w celu realizacji określonego zadania;
- 9) wyjaśnia, na czym polega kreatywne myślenie i jego znaczenie w procesie identyfikacji szans rynkowych na nowe przedsięwzięcie biznesowe lub społeczne;
- 10) charakteryzuje najważniejsze bariery oraz stosuje techniki pobudzające kreatywne myślenie w pracy indywidualnej i zespołowej;
- 11) rozróżnia rodzaje i źródła innowacji, a także wyjaśnia na wybranych przykładach ich wpływ na zdolności konkurencyjne przedsiębiorstw na rynku.

Zarządzanie projektami

Poznanie kompetencji osoby przedsiębiorczej jest podstawą do omówienia zagadnień z zarządzania projektem: kompetencje przedsiębiorcze przypisane są zarówno do osoby zarządzającej projektem, jak i do osób, które w nim uczestniczą, wykonując różne zadania. Program przewiduje opracowanie przez każdego ucznia w ramach pracy grupowej prostego projektu. Dział ten obejmuje wymagania szczegółowe dotyczące specyfiki projektu, zakresu, etapów i celów projektu, planowania zadań projektowych, jego budżetu i harmonogramu działań, ról w projekcie i podziału zadań, podsumowywania zadań projektowych.

Uczeń:

II.

1. rozumie istotę projektu, identyfikuje i omawia poszczególne etapy projektu oraz charakteryzuje je na wybranym przykładzie;
2. definiuje cele projektu, wykorzystując technikę SMART;
3. wyróżnia zadania w projekcie i określa role w projekcie poszczególnych członków zespołu (na wybranym przykładzie);
4. przygotowuje harmonogram i prosty budżet projektowy na podstawie zebranych danych; w czasie realizacji przykładowych zadań projektowych wprowadza zmiany do wcześniej zaplanowanych prac;
5. sporządza zwięzłe sprawozdania z przeprowadzonych zadań projektowych, analizując powstałe problemy i zidentyfikowane ryzyka.

Przedsiębiorczość w gospodarce rynkowej

Podstawa programowa zakłada zapoznanie uczniów z zagadnieniami gospodarki globalnej: przedsiębiorczość w gospodarce rynkowej, cechy gospodarki rynkowej, rodzaje rynków, mechanizm rynkowy, podmioty gospodarki rynkowej, podmioty ekonomii społecznej. Uczniowie analizują parametry charakteryzujące gospodarkę, budżet państwa i budżety jednostek samorządu terytorialnego, rolę państwa w gospodarce, rolę konsumenta na rynku, patriotyzm gospodarczy.

Uczeń:

III.

- 1) dostrzega znaczenie przedsiębiorczości w rozwoju społeczno-gospodarczym – w skali lokalnej, regionalnej, krajowej i globalnej;
- 2) wykazuje zalety gospodarki opartej na mechanizmie rynkowym, doceniając fundamentalne wartości, na jakich się ona opiera (wolność gospodarcza, prywatna własność);
- 3) analizuje funkcje rynku i rozróżnia rodzaje rynków;
- 4) wyjaśnia prawo popytu i podaży oraz charakteryzuje czynniki wpływające na wielkość popytu i podaży;
- 5) określa zależności między podmiotami gospodarki rynkowej, w tym państwem, gospodarstwem domowym i przedsiębiorstwem;
- 6) identyfikuje podstawowe parametry charakteryzujące gospodarkę (w tym produkt krajowy brutto (PKB), inflację, zatrudnienie, bezrobocie);
- 7) analizuje źródła wpływów i kierunki wydatków budżetu państwa oraz przykładowej jednostki samorządu terytorialnego, wyjaśnia wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na funkcjonowanie państwa i gospodarki;
- 8) charakteryzuje organizacje i instytucje prokonsumenckie oraz potrafi korzystać z praw przysługujących konsumentom, w tym składać reklamację;
- 9) rozumie, na czym polega współczesny patriotyzm gospodarczy i dostrzega jego przejawy m.in. w uczciwym prowadzeniu i rozwijaniu działalności gospodarczej w Polsce, płaceniu podatków w Polsce, wykorzystywaniu rodzimych technologii, kupowaniu polskich produktów.

Zarządzanie finansami

Dział *Zarządzanie finansami* wyjaśnia istotne problemy związane z zarządzaniem pieniędzmi. Uczeń poznaje funkcje i formy pieniądza, funkcjonowanie obiegu pieniądza, postawy ludzi wobec pieniędzy, instytucje rynku finansowego, tworzenie budżetu gospodarstwa domowego. W dziale tym omawiana jest tematyka związana ze spiralą zadłużenia i podatkiem dochodowym.

Uczeń:

IV.

- 1) omawia funkcje i formy pieniądza oraz jego obieg w gospodarce;
- 2) identyfikuje swoją postawę wobec pieniędzy oraz rozróżnia podstawowe postawy ludzi wobec pieniędzy, wymienia wady i zalety każdej z nich oraz omawia poziomy dojrzałości finansowej;
- 3) charakteryzuje najważniejsze instytucje rynku finansowego w Polsce oraz objaśnia ich znaczenie w funkcjonowaniu gospodarki, przedsiębiorstw i konsumentów;
- 4) wyjaśnia podstawowe zasady tworzenia budżetu gospodarstwa domowego, formułuje praktyczne rady pozwalające poprawić jakość zarządzania budżetem oraz unikać i wyjść ze spirali zadłużenia;

- 5) wymienia podstawowe rodzaje podatków w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem podatków, których podatnikami są członkowie gospodarstwa domowego;
- 6) wyjaśnia, z czego wynikają różnice między wynagrodzeniem brutto i netto;
- 7) dobiera odpowiednie sposoby rozliczeń i możliwe do zastosowania ulgi w podatku dochodowym od osób fizycznych (PIT).

KLASA II (1 h tygodniowo, 30 h)

W klasie drugiej rozpisana jest realizacja wymagań szczegółowych podstawy programowej na 30 godzin lekcyjnych. Lekcje odbywają się jeden raz w tygodniu. Realizowane zagadnienia pogrupowane są w trzy działy: *Zarządzanie finansami*, *Funkcjonowanie na rynku pracy*, *Biznes i jego otoczenie*.

Zarządzanie finansami

Omawiane treści działu *Zarządzanie finansami* są kontynuacją tematów zrealizowanych w klasie pierwszej. W dziale tym omawiana jest tematyka związana z formami oszczędzania i inwestowania, ryzykiem inwestycyjnym, usługami bankowymi, bezpieczeństwem elektronicznych usług finansowych. Prezentowane są sposoby na finansowe zabezpieczenie przyszłości, rodzaje ubezpieczeń i inwestowanie na Giełdzie Papierów Wartościowych.

Uczeń:

IV.

8. rozróżnia formy oszczędzania i podstawowe formy inwestowania, ocenia je pod względem ryzyka, przewidywanych zysków i płynności;
9. ma świadomość pułapek związanych z wyborem podstawowych form oszczędzania i inwestowania, w tym inwestowania spekulacyjnego (z uwzględnieniem inwestycji alternatywnych), wykazuje różnice między inwestowaniem i hazardem oraz przeprowadza symulowaną alokację środków finansowych w wybrane formy oszczędzania i inwestowania;
10. analizuje oferty usług banków oraz spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w zakresie kont osobistych, kart płatniczych, lokat terminowych, kredytów i pożyczek oraz oferty pozabankowych instytucji pożyczkowych, uwzględniając realną stopę procentową, a także gwarancje depozytów;
11. rozumie zasady bezpieczeństwa i dostrzega zagrożenia przy korzystaniu z systemów elektronicznych związanych z finansami osobistymi, w tym bankowości elektronicznej;
12. dostrzega konieczność wczesnego rozpoczęcia systematycznego oszczędzania i inwestowania środków finansowych na emeryturę i jest świadomy efektów finansowych związanych z procentem składanym dla długiego okresu lokowania środków;
13. charakteryzuje system zabezpieczenia społecznego (ubezpieczenia społeczne i zdrowotne) oraz rodzaje ubezpieczeń (osobowych i majątkowych) według różnych

- kryteriów i porównuje oferty zakładów ubezpieczeń na przykładzie ubezpieczenia nieruchomości lub pojazdów mechanicznych, ze szczególnym uwzględnieniem relacji zakresów ochrony i sum ubezpieczeń do wysokości składki;
14. charakteryzuje rodzaje papierów wartościowych i objaśnia mechanizm inwestowania w akcje na giełdzie papierów wartościowych na przykładzie Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie;
  15. krytycznie analizuje przykładowe umowy produktów finansowych (np. umowy kredytu lub pożyczki, ogólne warunki ubezpieczenia);
  16. jest świadomy, że należy korzystać z różnorodnych i wiarygodnych źródeł informacji przed podjęciem decyzji finansowych;
  17. ocenia przykłady praktyk i zachowań etycznych oraz nieetycznych na rynku finansowym i formułuje rekomendacje, co zrobić, żeby nie paść ofiarą nieuczciwych praktyk.

Funkcjonowanie na rynku pracy

Omawiane w dziale *Funkcjonowanie na rynku pracy* wymagania szczegółowe podstawy programowej dotyczą zachowania osoby przedsiębiorczej na rynku pracy, kariery zawodowej, poszukiwania pracy, przeprowadzania rozmów kwalifikacyjnych, autoprezentacji, formułowania opinii zwrotnej, zachowań etycznych w pracy.

Uczeń:

V.

1. na podstawie analizy ścieżek kariery znanych ludzi oraz własnych oczekiwań planuje swoją karierę zawodową i wymienia jej etapy w czasie;
2. formułuje własne cele zawodowe zgodnie z zasadą SMART, z zachowaniem równowagi z planami w życiu prywatnym i opisuje możliwości ich realizacji;
3. opracowuje plan swojej ścieżki edukacyjnej;
4. analizuje swoje kompetencje i zestawia je z zapotrzebowaniem na rynku pracy;
5. analizuje oferty pracy, wskazuje najbardziej i najmniej poszukiwane zawody oraz identyfikuje potencjalne trudności w znalezieniu pracy przez osoby bezrobotne;
6. przygotowuje dokumenty aplikacyjne związane z ubieganiem się o pracę;
7. dokonuje autoprezentacji jako kandydat do pracy i na podstawie konstruktywnej informacji zwrotnej koryguje swoje wystąpienie;
8. rozumie zasady prowadzenia rozmowy kwalifikacyjnej;
9. wymienia podstawowe prawa i obowiązki pracownika (w tym młodocianego) i pracodawcy;
10. na wybranych przykładach wymienia różnice między zatrudnieniem a samozatrudnieniem oraz analizuje ich zalety i wady;
11. identyfikuje konsekwencje nieetycznych zachowań w relacjach pracownik – pracodawca.

Biznes i jego otoczenie

Edukację BiZ w zakresie podstawowym kończy dział *Biznes i jego otoczenie*. Podstawa programowa przewiduje w tym dziale omówienie zarządzania przedsiębiorstwem, prowadzenie własnego biznesu, analizę jego otoczenia, finansów przedsiębiorstwa, etycznego zachowania w biznesie, społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Na zakończenie realizacji programu uczniowie opracowują i prezentują prosty projekt edukacyjny – koncepcję własnego biznesu realizowanego w lokalnym środowisku.

Uczeń:

VI.

1. rozumie istotę procesu zarządzania przedsiębiorstwem i dostrzega znaczenie zarządzania w osiąganiu celów przedsiębiorstwa;
2. dyskutuje na tematy związane z prowadzeniem biznesu podczas spotkania z przedsiębiorcą;
3. inspirując się doświadczeniami własnymi i znanych przedsiębiorców oraz bazując na zebranych informacjach z rynku (zachowania klientów i konkurentów), znajduje pomysły na własną działalność gospodarczą i ocenia je pod względem innowacyjności;
4. w ramach pracy projektowej przygotowuje w zespole wstępną koncepcję własnego biznesu;
5. ma świadomość znaczenia ochrony własności intelektualnej w prowadzonej działalności;
6. analizuje mikro- i makrootoczenie przedsiębiorstwa, identyfikuje mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia projektowanego przedsiębiorstwa;
7. identyfikuje możliwe źródła finansowania działalności przedsiębiorstw;
8. prognozuje efekty finansowe projektowanego przedsiębiorstwa na podstawie zestawienia planowanych przychodów i kosztów;
9. rozróżnia zachowania etyczne i nieetyczne w biznesie, w tym przejawy korupcji w życiu gospodarczym, oraz rozumie istotę i cele społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw;
10. dokonuje prezentacji koncepcji własnego biznesu i na podstawie komunikatów zwrotnych modyfikuje jej elementy.

2.2. Układ treści nauczania wraz z wymaganiami szczegółowymi w zakresie rozszerzonym

Po zrealizowaniu zakresu podstawowego w klasie pierwszej i drugiej uczniowie przystępują do realizacji tematów z zakresu rozszerzonego. Treści dla zakresu rozszerzonego obejmują wszystkie wymagania szczegółowe podstawy programowej dla zakresu podstawowego oraz rozszerzonego i są podzielone na działy:

1. Zarządzanie projektami.
2. Przedsiębiorczość w gospodarce rynkowej.
3. Zarządzanie finansami.

4. Funkcjonowanie na rynku pracy.
5. Biznes i jego otoczenie.

KLASA III – (4 h tygodniowo, 2 x 2 h, 120 h)

Tematy realizowane są w dwóch blokach dwugodzinnych, czyli 4 godziny tygodniowo. Na realizację wymagań szczegółowych z podstawy programowej przeznaczono 120 godzin. Nauczanie odbywa się w dwugodzinnych jednostkach lekcyjnych. Przewidziano następujące bloki tematyczne w klasie III: *Zarządzanie projektami, Przedsiębiorczość w gospodarce rynkowej*.

Zarządzanie projektami

Uczniowie ugruntowują umiejętności związane z wymaganiami szczegółowymi dla zakresu podstawowego, analizując przykłady projektów biznesowych istniejących w społeczności lokalnej (metodą *case study*). Następnie poszerzają swoje kompetencje poprzez omówienie podejścia do zarządzania projektami, technik zarządzania projektami, typów projektów. Przedmiotem analizy jest funkcjonowanie zespołu projektowego, zadania kierownika projektu, otoczenie projektu, inicjowanie i definiowanie projektu, planowanie projektu, realizacja projektu, komunikacja w projekcie i zakończenie projektu.

Uczeń:

I.

1. odróżnia projekt od procesu i rozumie rolę projektów w zarządzaniu;
2. rozróżnia podejścia do zarządzania projektami i dopasowuje je do specyfiki projektu i jego celów;
3. wykorzystując techniki kreatywnego myślenia, definiuje i prezentuje problem oraz formułuje i uzasadnia cele przygotowywanego projektu;
4. określa role w projekcie (wewnętrzne i zewnętrzne);
5. dobiera członków zespołu projektowego;
6. identyfikuje cechy kierownika projektu pod kątem specyfiki danego projektu;
7. analizuje otoczenie projektu, w tym poszczególne grupy interesariuszy i na tej podstawie doprecyzowuje cele projektu oraz określa wskaźniki realizacji zadań projektowych (*kamienie milowe*);
8. tworzy strukturę podziału prac dla zadań realizowanego projektu;
9. określa budżet projektu i identyfikuje źródła jego finansowania;
10. zarządza czasem w projekcie i organizuje prace zespołu projektowego;
11. wykorzystuje wybrane techniki zarządzania projektami na różnych etapach cyklu życia projektu oraz narzędzia informatyczne wspomagające pracę projektową;
12. stosuje proste techniki motywowania członków zespołu w czasie realizacji zadań;
13. dostrzega ryzyka związane z zakresem, czasem i budżetem projektu i na ich podstawie wprowadza zmiany do wcześniejszego planu;

14. krytycznie analizuje przebieg projektu, sporządza sprawozdania z przeprowadzonych prac projektowych, prezentuje ich wyniki i wyciąga wnioski co do modyfikacji obecnego projektu i realizacji przyszłych projektów;
15. skutecznie komunikuje się w ramach pracy projektowej;
16. stosuje narzędzia myślenia projektowego (*design thinking*) w tworzeniu innowacyjnych rozwiązań;
17. określa kluczowe czynniki sukcesu realizacji projektu na podstawie doświadczeń ze zrealizowanego projektu.

Przedsiębiorczość w gospodarce rynkowej

W dziale *Przedsiębiorczość w gospodarce rynkowej* omówione są zagadnienia dotyczące gospodarki rynkowej. Uczeń poznaje takie pojęcia jak: rzadkość, czynniki produkcji, struktury rynkowe, krzywe popytu i podaży. Omawiane są także tematy: równowaga rynkowa, wzrost a rozwój gospodarczy, fazy cyklu koniunkturalnego, rola państwa w gospodarce, narzędzia polityki gospodarczej. Uczniowie analizują politykę fiskalną i politykę monetarną. Przedstawione są zagadnienia związane ze wspólnym rynkiem Unii Europejskiej, procesami globalizacji, współpracą międzynarodową przedsiębiorstw, znaczeniem konsumenta w gospodarce.

Uczeń:

II.

1. wyjaśnia pojęcie rzadkości i jej roli w rozważaniach ekonomicznych;
2. charakteryzuje czynniki produkcji, wyjaśniając szczególne znaczenie przedsiębiorczości i przedsiębiorcy w procesie produkcji;
3. rozróżnia struktury rynkowe: monopol, oligopol, konkurencję monopolistyczną, konkurencję doskonałą oraz dyskutuje na temat ich wad i zalet z punktu widzenia przedsiębiorcy i konsumenta;
4. dostrzega negatywne skutki ograniczonej konkurencji na rynku;
5. wskazuje rodzaje niedozwolonych praktyk, które prowadzą do ograniczenia konkurencji między przedsiębiorcami, i potrafi wyjaśnić ich negatywny wpływ na gospodarkę rynkową;
6. analizuje wykresy z krzywymi popytu i podaży, uwzględniające zmiany jednego z parametrów i przesunięcie punktu równowagi cenowej, oraz wyjaśnia pojęcia nadwyżki i niedoboru na rynku;
7. analizuje wpływ ceny minimalnej i maksymalnej na sytuację rynkową;
8. wyjaśnia mechanizmy wpływu konsumentów na ceny;
9. samodzielnie wyszukuje dane i dokonuje analizy podstawowych mierników i wskaźników ekonomicznych, w tym odnoszących się do funkcjonowania biznesu;
10. rozróżnia wzrost i rozwój gospodarczy oraz wyjaśnia na przykładach zachowania gospodarki w kolejnych fazach cyklu koniunkturalnego;
11. wyszukuje i analizuje prognozy gospodarcze oraz dyskutuje nad ich trafnością;
12. charakteryzuje narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę oraz dyskutuje na temat metod przeciwdziałania zjawiskom kryzysowym w gospodarce krajowej i światowej;

13. rozróżnia podejście etatystyczne i liberalne w rozpatrywaniu roli państwa w gospodarce i ich wpływ na funkcjonowanie biznesu;
14. na przykładach wyjaśnia, na czym polega interwencjonizm i protekcjonizm państwowy, oraz analizuje skutki społeczno-gospodarcze stosowania tych narzędzi polityki gospodarczej, w tym skutki dla biznesu i handlu międzynarodowego;
15. charakteryzuje różne formy opodatkowania działalności gospodarczej w Polsce;
16. rozróżnia progresję i liniowość opodatkowania oraz wyjaśnia wpływ różnych podejść w polityce fiskalnej państwa na aktywność gospodarczą;
17. charakteryzuje narzędzia polityki monetarnej (pieniężnej) banków centralnych i ich wpływ na funkcjonowanie gospodarki jako całości, przedsiębiorstwa oraz gospodarstwa domowe (na przykładzie Narodowego Banku Polskiego i Rady Polityki Pieniężnej);
18. wyjaśnia wpływ kursu walut na handel międzynarodowy i funkcjonowanie przedsiębiorstw eksportujących oraz importujących dobra i usługi (na przykładzie złotego, euro lub dolara);
19. wyjaśnia, na czym polega europejska swoboda działalności gospodarczej i charakteryzuje gospodarcze konsekwencje funkcjonowania wspólnego rynku Unii Europejskiej, w tym integracji walutowej w ramach strefy euro;
20. charakteryzuje formy współpracy międzynarodowej przedsiębiorstw i wyjaśnia, na czym polega proces ich internacjonalizacji;
21. rozumie konsekwencje procesów globalizacyjnych dla funkcjonowania biznesu;
22. wyjaśnia znaczenie konsumenta w funkcjonowaniu gospodarki rynkowej, charakteryzuje zadania rzecznika konsumentów i Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów oraz ich rolę w gospodarce;
23. poprawnie posługuje się terminami ekonomicznymi oraz korzysta z tradycyjnych i elektronicznych źródeł informacji gospodarczych.

KLASA IV (4 h tygodniowo, 2 x 2 h, 120 h)

Na realizację podstawy programowej przedmiotu *Biznes i zarządzanie* w klasie IV w zakresie rozszerzonym przeznaczono 120 godzin lekcyjnych. Klasę IV należy zrealizować w liceum i technikum w blokach dwugodzinnych. W technikum należy podzielić tematy lekcji klasy IV liceum i zrealizować je w klasach IV i V technikum, po 2 godziny tygodniowo. W ciągu jednego roku szkolnego (dwóch lat w przypadku technikum) realizowane są trzy działy przewidziane w podstawie programowej: *Zarządzanie finansami*, *Funkcjonowanie na rynku pracy*, *Biznes i jego otoczenie*.

Zarządzanie finansami

Tematy omawiane w dziale *Zarządzanie finansami* związane są z finansami osobistymi i z rynkiem finansowym. Uczeń analizuje ryzyko inwestycyjne, skłonność do ryzyka, strategię inwestycyjną. Omawia fundusze inwestycyjne, instrumenty rynku pieniężnego i kapitałowego. Analizuje ubezpieczenia, instytucje rynku finansowego, podatki. Zna prawa dotyczące ochrony konsumenta na rynku finansowym.

Uczeń:

III.

1. ma świadomość różnego podejścia do ryzyka przez poszczególne grupy inwestorów i jest w stanie ocenić własny poziom skłonności do ryzyka inwestycyjnego;
2. dobiera sposoby ograniczania ryzyka do konkretnej sytuacji inwestora;
3. wymienia podstawowe zasady optymalnej strategii inwestycyjnej na rynku kapitałowym i przygotowuje plan oszczędzania lub inwestowania na podstawie zasady dywersyfikacji ryzyka;
4. dyskutuje nad wyborem rodzaju funduszu inwestycyjnego, uwzględniając potencjalne zyski i ryzyko wystąpienia strat;
5. rozróżnia formy inwestowania w instrumenty na rynku pieniężnym, kapitałowym i instrumenty alternatywne oraz ocenia możliwą rentowność, ryzyko i płynność każdego instrumentu inwestycyjnego;
6. dyskutuje na temat wad i zalet samodzielnego inwestowania na giełdzie oraz inwestowania w fundusz inwestycyjny;
7. wyjaśnia zasady nabycia wybranych instrumentów inwestycyjnych (zakup akcji spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych, obligacji skarbowych i korporacyjnych, jednostek uczestnictwa funduszy inwestycyjnych);
8. wyjaśnia metody wyboru akcji przez inwestorów giełdowych, wskazując wady i zalety każdej z nich, oraz przeprowadza symulowaną alokację środków finansowych w wybrane instrumenty notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych;
9. charakteryzuje błędy i pułapki w podejmowaniu decyzji finansowych, w tym związane z ograniczeniami psychologicznymi inwestorów;
10. dobiera rodzaje ubezpieczenia do swoich potrzeb, analizuje kartę produktu i informacje zawarte w ogólnych warunkach ubezpieczenia (OWU) na przykładzie ubezpieczenia na życie, ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków lub ubezpieczenia turystycznego, identyfikuje wyłączenia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń w umowach ubezpieczenia i przedstawia ograniczenia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń;
11. omawia funkcje i formy pieniądza oraz jego obieg w gospodarce;
12. identyfikuje najważniejsze funkcje i zadania Narodowego Banku Polskiego;
13. wyjaśnia wpływ podatków na gospodarkę kraju, przedsiębiorstwa i gospodarstwa domowego;
14. wskazuje przykłady stosowania zasad zrównoważonych finansów i rozumie ich znaczenie;
15. wyjaśnia sposoby ochrony konsumenta na rynku finansowym i potrafi dobrać działanie adekwatne do sytuacji, w której doszło do naruszenia interesu konsumenta.

Funkcjonowanie na rynku pracy

Realizowana tematyka w dziale *Funkcjonowanie na rynku pracy* dotyczy rynku pracy i zatrudnienia. Omówione są mierniki i wskaźniki rynku pracy, popyt i podaż na rynku pracy, aktywizacja zasobów pracy i przeciwdziałanie bezrobociu. Uczniowie poznają

zasady planowania kariery zawodowej, doboru pracowników i jak przeprowadzić rozmowę kwalifikacyjną. Przedstawione są możliwe formy zatrudnienia, systemy płac, prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy, kodeks etyki, przypadki mobbingu.

Uczeń:

IV.

1. analizuje podstawowe mierniki i wskaźniki rynku pracy, w tym współczynnik aktywności zawodowej, wskaźnik zatrudnienia i stopę bezrobocia;
2. wyjaśnia mechanizm popytu i podaży na rynku pracy oraz identyfikuje czynniki wpływające na równowagę na rynku pracy;
3. analizuje rolę państwa w zakresie aktywizacji zasobów pracy (w tym osób z niepełnosprawnościami) i przeciwdziałania bezrobociu;
4. rozpoznaje motywy aktywności zawodowej człowieka;
5. analizuje swoje mocne i słabe strony oraz szanse i możliwości rozwoju swojej kariery zawodowej, dostrzegając rolę procesu uczenia się przez całe życie;
6. analizuje swoje kompetencje pod kątem możliwości zdobycia doświadczenia zawodowego w formie wolontariatu, praktyki lub stażu oraz znalezienia pracy na rynku lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym;
7. rozróżnia metody poszukiwania pracy oraz ocenia ich przydatność i efektywność z punktu widzenia własnej ścieżki rozwoju zawodowego;
8. doskonali dokumenty aplikacyjne pod kątem konkretnej oferty pracy i oczekiwań pracodawcy;
9. rozpoznaje różne metody doboru pracowników i wskazuje możliwości zastosowania tych metod;
10. po analizie ofert pracy wybiera potencjalną ofertę dla siebie, bierze udział (jako pracodawca i jako pracownik) w rozmowie kwalifikacyjnej w warunkach symulowanych i dostrzega podstawowe błędy popełniane podczas rozmowy;
11. znajduje pracę w formie wolontariatu zgodną ze swoimi zainteresowaniami i kompetencjami lub odbywa wizytę u potencjalnego pracodawcy w celu uzyskania informacji na temat oczekiwań pracodawców wobec pracowników i na temat potrzeb rynku pracy;
12. przygotowuje sprawozdanie z pracy w formie wolontariatu lub raport na temat oczekiwań pracodawcy wobec pracowników – po wizycie u pracodawcy;
13. rozróżnia formy zatrudnienia (stosunek pracy, umowy cywilnoprawne) oraz określa korzyści i konsekwencje wyboru konkretnej formy i rodzaju umowy;
14. omawia podstawowe prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy oraz wymienia sposoby rozwiązania stosunku pracy;
15. wykazuje różnice w systemach płac, rodzajach i formach wynagradzania oraz identyfikuje składowe kosztów pracy i oblicza wynagrodzenie netto;
16. analizuje kodeks etyki wybranego przedsiębiorstwa;
17. identyfikuje przejawy mobbingu oraz sposoby przeciwdziałania mobbingowi i zgłaszania nadużyć.

Biznes i jego otoczenie

W dziale *Biznes i jego otoczenie* przedstawiana jest tematyka związana z typami przedsiębiorstw, modelami biznesu, startupami. Uczniowie poznają zasady tworzenia biznesplanu, analizy makrootoczenia, metody przeprowadzania badań rynkowych. Do analiz wykorzystują analizę SWOT. W planowaniu uwzględniają przewagi konkurencyjne, funkcje zarządzania, strukturę organizacyjną. Zaprezentowane są sposoby rekrutacji, motywowania, oceny pracowników. Omówiona jest rentowność przedsięwzięcia biznesowego, źródła finansowania, czynniki ryzyka w biznesie i społeczna odpowiedzialność biznesu.

Uczeń:

V.

1. klasyfikuje przedsiębiorstwa według kryteriów rodzaju prowadzonej działalności, celów działalności, wielkości i formy własności oraz charakteryzuje innowacyjne modele biznesu, w tym startupy, oraz przedsiębiorstwa społeczne, w tym spółdzielnie;
2. znajduje pomysł na własne przedsięwzięcie biznesowe lub społeczne, wykorzystując zebrane dane rynkowe (w tym: wielkość rynku, strukturę konkurencji i klientów lub beneficjentów) i wskazując sposoby wyróżnienia się na rynku;
3. udoskonala pomysł na przedsięwzięcie biznesowe lub społeczne na podstawie konstruktywnych informacji zwrotnych (uzyskiwanych od potencjalnych klientów, beneficjentów lub interesariuszy projektu) i opracowuje model biznesowy planowanego przedsięwzięcia;
4. opracowuje w zespole biznesplan przedsięwzięcia, zachowując jego właściwą strukturę;
5. zbiera, analizuje i prezentuje informacje o makrootoczeniu (w tym czynniki polityczno-prawne, ekonomiczne, społeczne, technologiczne, środowiskowe) planowanego przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego, a następnie formułuje plany działań mających na celu wykorzystanie przyszłych szans i osłabienie nadchodzących zagrożeń;
6. przeprowadza proste badania rynkowe w celu poznania potrzeb klientów lub beneficjentów (w tym z wykorzystaniem ankiet i wywiadów), a także słabych i mocnych stron potencjalnych konkurentów (z wykorzystaniem benchmarkingu i metody tajemniczego klienta), analizuje zgromadzone informacje oraz wykorzystuje je w dalszych decyzjach biznesowych;
7. na podstawie zgromadzonych informacji opracowuje profil klienta lub beneficjenta docelowego i podaje ich podstawowe charakterystyki;
8. wykorzystując zebrane informacje o potrzebach klientów lub beneficjentów, formułuje dla planowanego przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego propozycję wartości (zestaw korzyści zaspokajający potrzeby klientów lub beneficjentów) oraz tworzy wstępną koncepcję produktu, np. zgodnie z podejściem minimalnej wersji produktu – *Minimum Viable Product (MVP)*;

9. na podstawie analizy otoczenia i specyfiki działalności określa zasoby (materialne i niematerialne) niezbędne do osiągnięcia celów planowanego przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego;
10. przygotowuje analizę SWOT dla planowanego przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego, formułuje wnioski na temat sposobów realizacji szans z wykorzystaniem mocnych stron, minimalizacji zagrożeń i wzmocnienia słabych stron;
11. określa źródła przewagi konkurencyjnej planowanego przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego z uwzględnieniem potencjału w zakresie ochrony własności intelektualnej;
12. przedstawia koncepcję planowanego przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego w postaci modelu biznesu (*Business Model Canvas*);
13. wyjaśnia cele i funkcje zarządzania, opracowuje projekt struktury organizacyjnej (w tym schemat organizacyjny) planowanego przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego, określa podział zadań i przepływ informacji między pracownikami;
14. tworzy opis stanowisk pracy w ramach planowanego przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego, określa wymagane kwalifikacje i kompetencje pracowników, planuje proces rekrutacji, analizuje dokumenty aplikacyjne oraz przeprowadza selekcję;
15. rozumie rolę zarządzania zasobami ludzkimi i określa zasady wynagradzania, sposoby motywowania i oceny pracowników;
16. dla przykładowego wynagrodzenia wylicza wysokość składek na poszczególne rodzaje obowiązkowych ubezpieczeń społecznych i ubezpieczenie zdrowotne oraz wyjaśnia ich przeznaczenie;
17. wyjaśnia cechy i funkcje skutecznego przywódcy (lidera);
18. omawia zasady zarządzania operacyjnego i projektuje procesy wytwórcze lub usługowe, uwzględniając zasady dobrej organizacji oraz bezpieczeństwa i higieny pracy;
19. charakteryzuje główne instrumenty marketingowe, wyjaśnia ich rolę i projektuje działania marketingowe w planowanym przedsięwzięciu biznesowym lub społecznym;
20. szacując planowane przychody i ponoszone koszty, oblicza rentowność produktu i próg rentowności oraz interpretuje te wskaźniki;
21. charakteryzuje źródła finansowania przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego, w tym ze środków instytucji finansowych, urzędów pracy, funduszy unijnych, kapitału podwyższonego ryzyka (*venture capital*), „aniołów biznesu”, i określa funkcje inkubatorów przedsiębiorczości w powstawaniu oraz rozwoju małych firm;
22. dostrzega możliwości rozwoju przedsiębiorstwa i osiągnięcia sukcesu rynkowego przy pełnym poszanowaniu zasad etycznych w biznesie, w tym społecznej odpowiedzialności biznesu;
23. charakteryzuje czynniki ryzyka dla planowanego przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego, wskazując prawdopodobieństwo ich wystąpienia i siłę wpływu;
24. prezentuje biznesplan planowanego przedsięwzięcia, uwypuklając jego walory i używając rzeczowych oraz logicznych argumentów;
25. wykorzystuje konstruktywną informację zwrotną uzyskaną podczas prezentacji biznesplanu i broni swojej koncepcji lub odpowiednio modyfikuje elementy biznesplanu.

2.3. Treści wykraczające poza podstawę programową

Zgodnie z zapisami podstawy programowej BiZ najważniejsze jest, aby uczniowie dowiedzieli się, jak działać przedsiębiorczo, w tym prowadzić własny biznes oraz jak być społecznie odpowiedzialnym. W tym celu należy wykształcić u uczniów kompetencje z zakresu przedsiębiorczości oraz wyposażyć ich w odpowiednią wiedzę ekonomiczną i finansową.

Z uwagi na powyższe zapisy można **dla zakresu podstawowego** dodać następujące treści wykraczające poza podstawę programową:

- W dziale *Osoba przedsiębiorcza i jej kompetencje* – Rozwijanie kreatywności w życiu osobistym i w pracy.
- W dziale *Zarządzanie projektami* – Określenie budżetu projektu i identyfikacja jego finansowania.
- W dziale *Przedsiębiorczość w gospodarce rynkowej* – Mechanizmy wpływów konsumentów na cenę produktu.
- W dziale *Zarządzanie finansami* – Dobieranie rodzaju ubezpieczenia do swoich potrzeb.
- W dziale *Funkcjonowanie na rynku pracy* – Podstawowe mierniki i wskaźniki rynku pracy.
- W dziale *Biznes i jego otoczenie* – Znalezienie pomysłu na własne przedsięwzięcie biznesowe lub społeczne.

W zakresie rozszerzonym proponuje się zwiększenie zakresu analiz rzeczywistych doświadczeń firm (polskich lub zagranicznych) lub symulacji (biznesowych, inwestycyjnych).

2.4. Zalecenia odnośnie organizacji warunków i sposobów realizacji kształcenia

Program może być realizowany w każdej placówce, nie wymaga nakładów finansowych, zmian organizacyjnych lub wprowadzenia zmian technologicznych.

Zajęcia z przedmiotu *Biznes i zarządzanie* powinny odbywać się w stosownie przygotowanej pracowni. Z uwagi na charakter zajęć ustawienie stolików powinno pozwalać na pracę z grupach. W czasie lekcji uczniowie pozyskują wiele informacji z zasobów internetowych, dlatego każdy zespół powinien mieć indywidualny dostęp do komputera z łączem internetowym oraz możliwość drukowania wybranych z internetu lub opracowanych przez siebie materiałów. Każda z prac projektowych zakończona jest prezentacją wyników, dlatego sala powinna być wyposażona w komputer z rzutnikiem lub tablicę multimedialną.

Należy umożliwić uczniom prezentacje opracowań projektów przed szerszym audytorium (np. rodzicami, podczas dnia otwartego szkoły, zaproszonymi absolwentami szkoły). Atrakcyjne dla uczniów będą spotkania z pracownikami różnych zawodów, osobami prowadzącymi działalność gospodarczą oraz pracownikami instytucji społecznych (gospodarczych, wychowawczo-oświatowych, kulturalnych, socjalnych i innych).

W zakresie rozszerzonym część zajęć powinna być tak realizowana, aby każdy uczeń miał dostęp do komputera, ponieważ pozwoli to na indywidualizację w poszukiwaniu, pobieraniu i opracowywaniu materiałów. Przydatne w tym celu mogą być także prywatne telefony komórkowe.

Sala do zajęć BiZ powinna być wyposażona w odpowiednio skompletowane do tematów lekcji pomoce dydaktyczne (np. roczniki statystyczne, kodeks pracy, kodeks cywilny, ustawy odnoszące się do działalności gospodarczej, przykładowe umowy, warunki ubezpieczeń i inne). Komputery powinny posiadać oprogramowanie (wizualny edytor tekstu z możliwością osadzania zewnętrznych obiektów i zapisywania plików co najmniej w formatach: DOCX i PDF, arkusz kalkulacyjny, aplikacja do tworzenia prezentacji, przeglądarka internetowa, program do obsługi poczty elektronicznej, aplikacja do tworzenia i edycji grafiki, narzędzia do programowania, edytor wideo i dźwięku).

Uczniowie w czasie zajęć pobierają i wykorzystują informacje z biblioteczki skompletowanej dla przedmiotu BiZ, np. z materiałów opracowanych przez nauczyciela, informacji prasowych, uzyskanych w czasie bezpośrednich kontaktów w czasie spotkań, wywiadów oraz z zasobów cyfrowych. Zaleca się korzystanie ze sprawdzonych źródeł udostępnianych przez podmioty zaufania publicznego oraz instytucje publiczne. Informacje metodyczne i materiały dydaktyczne przeznaczone do wykorzystania w czasie lekcji znajdują się na stronie [Ministerstwa Edukacji i Nauki](#) i [Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej](#) [dostęp: 10.11.2023].

Część lekcji może się odbywać poza szkołą z wykorzystaniem wizyt w lokalnych przedsiębiorstwach i w instytucjach finansowych, gospodarczych i społecznych.

Zalecanym sposobem realizacji zadań jest stosowanie metod problemowych, zwłaszcza metody projektów i *case study*.

Edukacja włączająca

Edukacja włączająca to system działań wspierających ucznia. Zaleca się zorganizowanie dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi pomocy psychologiczno-pedagogicznej w różnorodnych formach i specjalizacjach, zależnych od potencjału szkoły w tym zakresie (np. pedagoga specjalnego, psychologa, logopedy).

Edukacja włączająca obejmuje uczniów z niepełnosprawnościami, ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi, uczniów ze środowisk patologicznych, mniejszości

narodowych i obcokrajowców mieszkających w Polsce. Każdy z nich powinien zdobyć wykształcenie, znaleźć pracę lub poprowadzić własną działalność gospodarczą. To ogromne wyzwanie dla edukacji w ramach tego przedmiotu.

Edukacja w zakresie BiZ ma na celu przygotować ucznia do planowania i realizowania ścieżki rozwoju w zakresie edukacji i pracy zawodowej. Uczeń ma się stać pełnowartościowym obywatelem, mogącym realizować swoje plany – jest to niezbywalne prawo każdego obywatela. Na przeszkodzie stoją jego ograniczenia w różnych obszarach, zależnych od posiadanego deficytu lub specjalnych potrzeb edukacyjnych.

W ramach omawianych tematów BiZ należy adaptować wymagania edukacyjne, sposób oceniania, zwracać uwagę na potrzeby ucznia oraz uwzględniać specyfikę jego trudności. Podstawą tych działań jest zdiagnozowanie i analizowanie potrzeb i możliwości uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a następnie zaprojektowanie indywidualnego podejścia dla każdego ucznia. Nie można mówić o generalnych zasadach, lecz o indywidualizacji edukacji włączającej. Szczególnie ważne są zalecenia dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, gdy pracują oni metodą projektów lub studium przypadków biznesowych. Wiele zadań odbywa się wówczas w formie pracy w grupach. Pozwala to na różnicowanie zadań stawianych przed uczniami. Należy dostosować ich rodzaj i poziom trudności do realnych możliwości i potrzeb uczniów. W rozwiązywaniu problemu uczestniczą inni uczniowie, udzielając wsparcia uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Można również różnicować liczbę zadań do wykonania lub czas na ich zrealizowanie, dostosowując je do indywidualnych możliwości ucznia. Przy realizacji zadań danego projektu można wykorzystać pracę ucznia w domu lub jego pracę zdalną, co pozwoli mu na indywidualne podejście do sposobu realizacji.

BiZ jest ukierunkowany na planowanie dalszej edukacji i pracy, dlatego istotne jest poznanie sytuacji rodzinnej uczniów. Rodzice mają duży wpływ na dalszą drogę edukacyjną i zawodową swojego dziecka. Nauczanie, uczenie się należy realizować we współpracy z rodzicami ucznia i innymi uczącymi go nauczycielami, zwłaszcza z wychowawcą.

Integracja międzyprzedmiotowa

Biznes i zarządzanie jest przedmiotem interdyscyplinarnym. Zawiera syntezę wybranych elementów w zakresie zarządzania, w tym zarządzania projektami, ekonomią, finansami osobistymi, funkcjonowaniem rynku pracy, socjologią, psychologią i prawem.

W czasie realizacji programu wykorzystywana i doskonalona jest wiedza i umiejętności zawarte w podstawach programowych następujących przedmiotów:

- Informatyka (zdalna komunikacja lub praca w zespołach, otwarte zasoby edukacyjne, serwisy, platformy, portale edukacyjne, e-podręczniki, programy narzędziowe i aplikacje, grywalizacja);
- Matematyka (logika, obliczenia rachunkowe, analiza danych statystycznych);
- Geografia (uwarunkowania rozwoju gospodarczego dla Polski i świata, dane statystyczne dotyczące gospodarki);

- Chemia (zagadnienia proekologiczne);
- Historia (wpływ sytuacji politycznych na rozwój gospodarczy, integracja europejska);
- Wiedza o społeczeństwie (edukacja obywatelska, zagadnienia społeczne, polityczne, prawne i międzynarodowe);
- Edukacja dla bezpieczeństwa (przygotowanie uczniów do właściwego zachowania i reakcji w sytuacjach stwarzających zagrożenie dla zdrowia i życia, BHP);
- Wychowanie do życia w rodzinie (kształtowanie postaw prozdrowotnych, prospołecznych i prorodzinnych, lepsze rozumienie siebie i najbliższego otoczenia);
- Języki obce (terminologia, porozumiewanie się w obcym języku);
- Język polski (argumentacja, sprawne porozumiewanie się, tworzenie opracowań i dokumentów);
- Przedmioty zawodowe realizowane w technikum (powiązanie działalności biznesowej z kierunkiem zawodowego kształcenia).

Lekcje i projekty realizowane w ramach edukacji BiZ mają zawsze charakter interdyscyplinarny.

3. KSZTAŁTOWANIE KOMPETENCJI I UMIEJĘTNOŚCI MIĘDZYPRZEDMIOTOWYCH W EDUKACJI BiZ

Realizacja programu *Biznes i zarządzanie* stwarza sytuacje do kształcenia kompetencji kluczowych. W zakresie podstawowym i rozszerzonym są to kompetencje w zakresie przedsiębiorczości, kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, kompetencje osobiste, obywatelskie, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Z uwagi na interdyscyplinarny charakter przedmiotu wykorzystywane i rozwijane będą kompetencje matematyczne oraz te w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii oraz cyfrowe.

W wielu tematach poruszane zagadnienia dotyczą gospodarki globalnej, a wprowadzane pojęcia mają nazwy anglojęzyczne, stąd możliwość rozwoju kompetencji w zakresie wielojęzyczności oraz świadomości i ekspresji kulturalnej.

W nauczaniu przedmiotu *Biznes i zarządzanie* komentarze do podstawy programowej wskazują jako kluczowe dla przyszłych pokoleń kompetencje **4k: kreatywność, kooperacja, komunikacja i krytyczne myślenie**. Posiadanie tych kompetencji jest niezbędne do odniesienia sukcesu.

W czasie nauki BiZ istnieją sprzyjające warunki do wykształcenia umiejętności przydatnych w dalszej edukacji, w życiu codziennym i cenionych na rynku pracy.

Na pierwszy plan wysuwają się tzw. **umiejętności twarde**, oparte na nabytej wiedzy dotyczącej zarządzania projektami, gospodarki rynkowej, finansów osobistych, rynku pracy i zarządzania przedsiębiorstwem. Umiejętności twarde są połączeniem wiedzy merytorycznej i praktycznych zdolności. Można o nich powiedzieć, że są konkretne i w pewnym stopniu mierzalne.

Równie istotne są tzw. **umiejętności miękkie**, oparte na osobistych predyspozycjach wynikających z charakteru. Można je rozwijać na lekcjach BiZ (przy realizacji materiału z zakresu podstawowego lub rozszerzonego) przez udział uczniów w różnych sytuacjach problemowych. Są kształtowane na wielu polach, takich jak:

- Komunikacja (przekazywanie informacji oraz ich wysłuchiwanie);
- Oddziaływanie (negocjacje, perswazje);
- Relacje międzyludzkie (umiejętność pracy w grupie);
- Charakter (odporność na stres, pewność siebie, asertywność);
- Kreatywność (tworzenie wielu rozwiązań problemu);
- Przywództwo (zarządzanie ludźmi, zarządzanie czasem).

BiZ w zakresie rozszerzonym ma za zadanie przygotować przyszłą kadrę menedżerską do zarządzania projektami. W tym celu wymagane są dobrze wykształcone kompetencje związane z umiejętnością podejmowania decyzji, zdolnością organizacyjną, asertywnością, pewnością siebie, prawością, empatią, radzeniem sobie ze stresem, negocjowaniem i bezkonfliktową pracą w zespole.

Przyszli **kierownicy projektów** powinni mieć dobrze wykształcone **kompetencje**:

- techniczne (np. organizacja projektu, koszty i zasoby finansowe);
- behawioralne (np. zorientowanie na wyniki, zaangażowanie i motywacja);
- kontekstowe (np. orientacja na projekty, programy, systemy, produkty i technologie).

4. METODY, TECHNIKI I FORMY PRACY STOSOWANE W BiZ

Stosowane metody, techniki i formy pracy na zajęciach BiZ powinny pozwalać na zindywidualizowaną pracę z uczniem. Zaleca się ukierunkowanie na uczenie przez działanie. Uczniowie są wtedy bardziej otwarci na wiedzę i osiągają lepsze wyniki. Celem BiZ jest wyposażenie ucznia w wiedzę i umiejętności, które pozwolą mu na zaplanowanie i realizację ścieżki edukacyjnej, zgodnie ze swoimi możliwościami i potrzebami uwzględniającymi sytuację na rynku edukacji i pracy. Stosowane metody należy wykorzystywać w sytuacjach rzeczywistych (społecznych lub biznesowych) lub w opracowanych w tym celu symulacjach. Metody można modyfikować w zależności od potrzeb i możliwości uczniów, zwłaszcza tych ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, biorących udział w lekcji.

4.1. Formy pracy

W czasie lekcji BiZ zalecaną formą pracy jest praca zespołowa. Pozwala ona na kształtowanie postaw zalecanych w podstawie programowej, dotyczących komunikacji i kooperacji. Praca zespołowa umożliwia indywidualizację ról w zespole, a co za tym idzie, wykonywanie zróżnicowanych zadań ukierunkowanych na osiągnięcie celu projektu. W czasie tej formy pracy możliwa jest do realizacji edukacja włączająca.

W czasie wyznaczania uczniów do konkretnego zespołu należy mieć na uwadze zróżnicowany poziom kompetencji uczniów i ich zainteresowań.

Przy realizacji wybranych zadań uczniowie mogą także pracować indywidualnie (np. wyszukiwać dane w internecie lub przeprowadzać wywiad). W celu wspomoczenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi zaleca się pracę w parach (niwelowanie deficytu ucznia).

4.2. Metody i techniki pracy

Do zalecanych metod przy nauczaniu przedmiotu BiZ należą metody problemowe. W metodzie problemowej główną cechą jest **dominacja uczenia się nad nauczaniem**. Nauczyciel uaktywnia potencjał ucznia, motywuje go do wykonywania zadań i upewnia go w przekonaniu, że jest w stanie rozwiązać coraz to trudniejsze problemy.

W czasie realizacji celów lekcji BiZ zastosowanie znajdują:

- Klasyczna metoda problemowa;
- Metoda projektów;
- Studium przypadku – *case study*;
- Metoda sytuacyjna;
- Metoda symulacyjna;
- Giełda pomysłów – burza mózgów;
- Dyskusja;
- Metaplan;
- Analiza SWOT;
- Gra dydaktyczna;
- Mapa mentalna.

W celu sprawnej realizacji tematu lekcji można zastosować metodę lekcji odwróconej. Przy omawianiu złożonych tematów dobrze sprawdza się metoda stolików eksperckich. W celu wprowadzenia nowych treści i umiejętności stosujemy metody podające (wykład, pokaz). Przebieg lekcji uatrakcyjnią gry dydaktyczne związane z realizacją wymagań szczegółowych lub służące kształtowaniu pożądanych postaw dla człowieka przedsiębiorczego. Uczniowie poszerzą swoje horyzonty poprzez pracę w terenie – wizyty studyjne, spotkania, wywiady itp.

Podstawa programowa BiZ zaleca wykorzystanie grywalizacji. **Grywalizacja** jest to proces wykorzystywania elementów związanych z grami (rywalizacja, nagrody, punktacja, zróżnicowane zadania do wykonania) w celu zwiększenia zaangażowania uczestników. Proces ten powoduje wzrost motywacji do osiągnięcia określonych celów w obszarach poza grą. Uczestnicy odczuwają większą satysfakcję z osiągnięcia zamierzonych celów.

Do analizowania i rozwiązywania problemów zaleca się wykorzystanie komputera, urządzeń cyfrowych i sieci komputerowych. Do zbierania i opracowywania przydatne będą metody z wykorzystaniem aplikacji komputerowych (profesjonalnych lub tworzonych przez uczniów w ogólnodostępnych programach).

5. OCENIANIE OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW W ZAKRESIE BiZ

Ocenianiu podlegają efekty kształcenia przewidziane dla BiZ:

„Efekty kształcenia dla przedmiotu Biznes i zarządzanie w zakresie podstawowym są ukierunkowane głównie na kształtowanie kompetencji przedsiębiorczych (w tym zarządzania sobą i finansami osobistymi) oraz związane z podstawowymi umiejętnościami dotyczącymi analizy elementów otoczenia biznesowego pod kątem identyfikacji możliwych szans na uruchomienie własnej działalności gospodarczej, ale również z przygotowaniem do wejścia na rynek pracy.

Natomiast efekty kształcenia dla przedmiotu Biznes i zarządzanie w zakresie rozszerzonym koncentrują się na opracowaniu planu przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego, a następnie realizowaniu projektu zespołowego, co pozwoli pogłębić kompetencje przywódcze (w tym kierowania zespołem projektowym) i umiejętności zarządzania przedsiębiorstwem, a także rozszerzonej analizy otoczenia społeczno-gospodarczego w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości”¹.

W zakresie podstawowym ocenia się podstawowe umiejętności dotyczące analizy gospodarki rynkowej, zarządzania finansami osobistymi i planowania ścieżki edukacyjnej. Ocenie podlega także znajomość problematyki związanej z przedsiębiorczością oraz zarządzaniem projektami.

W zakresie rozszerzonym ocenianie ukierunkowane jest na opracowanie i realizowanie projektu biznesowego lub społecznego.

Ocenianie ma na celu dostarczenie informacji o stopniu osiągnięcia celów edukacyjnych i realizacji podstawy programowej. Nauczycielowi pozwala to na modyfikację programu

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 6 lutego 2023 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. z 2023 r., poz. 314).

nauczania. Informacja przekazywana uczniom, wraz z komentarzem zwrotnym, ma na celu zwiększenie ich zaangażowania w proces uczenia się i motywacji do nauki.

Równoległe z ocenianiem nauczyciel przeprowadza monitoring wiedzy, umiejętności i postaw uczniów, np. za pomocą kwestionariuszy obserwacji sposobu i wyników ich pracy.

Ocenianie postępów uczniów może być przeprowadzone za pomocą oceniania sumującego i kształtującego. Ocenianiu kształtującemu towarzyszy informacja zwrotna dla ucznia, która powinna być ukierunkowana na motywowanie uczniów i wskazywanie kierunków do dalszej pracy. Konsekwencją indywidualizacji nauczania jest indywidualizacja oceniania. Kryteria oceny powinny uwzględniać możliwości uczniów objętych edukacją włączającą.

Z uwagi na formę pracy ocena może być wystawiona za pracę indywidualną, w parach lub zespołową.

Z uwagi na czas wystawiania oceny stosujemy ocenianie: na „starcie”, bieżące, śródroczne, końcowe.

Metody oceniania uczniów stosowane dla zakresu podstawowego i rozszerzonego BiZ to:

- odpowiedzi ustne, w tym także oceny z aktywnych wypowiedzi na lekcji;
- kontrolne prace pisemne (testy, karty pracy, sprawdziany);
- opracowania pisemne, prezentacje, analizy na zadany temat, analizy wizyt studyjnych wywiadów z potencjalnymi odbiorcami, przedsiębiorcami, klientami;
- opracowania pomysłów na przedsięwzięcie biznesowe lub społeczne oraz obrona proponowanych rozwiązań;
- przeprowadzenie symulacji inwestycyjnych i biznesowych;
- wytwory uczniów, np. plakaty, modele, portfolio.

Przy ocenianiu uczniów realizujących uczenie się BiZ w zakresie rozszerzonym większą wagę nadajemy ocenom uzyskanym za wykonanie prac projektowych.

Przy ocenianiu sumującym stosujemy podział wymagań, określonych w oparciu o zapisy podstawy programowej, na konieczne, podstawowe, rozszerzające, dopełniające i wykraczające. Wymagania te należy przedstawić uczniom wraz ze kryteriami oceniania, czyli co i w jaki sposób będzie oceniane. Szczególnie istotne jest to przy pracy metodą projektów i studium przypadków, gdzie działania uczniów są bardzo zróżnicowane.

W zakresie podstawowym i rozszerzonym BiZ analizujemy **zmianę kompetencji przedsiębiorczych**. Badamy wykształcanie wybranych kompetencji poprzez arkusze obserwacji, ankiety badające postawy uczniów, samoocenę lub ocenę koleżeńską. Monitorowaniu podlega także wykształcenie kompetencji miękkich.

Do analizy przyrostu wiedzy, umiejętności można opracować testy przyrostu wiedzy i umiejętności oraz ewaluację w wybranych zakresach tematycznych. Ewaluacja ma na celu dodatkowo ocenę efektywności podejmowanych działań dydaktycznych i wychowawczych. Wyniki ewaluacji służą do modyfikacji strategii i metod nauczania.

Uczniowie powinni przeprowadzać systematycznie samoocenę oraz ocenę koleżeńską. Ocena wystawiana przez nauczyciela wzbogacona przez ocenę koleżeńską ma charakter motywacyjny.

Absolwenci liceum ogólnokształcącego, począwszy od roku szkolnego 2026/2027, będą również mogli przystąpić do egzaminu maturalnego z BiZ na poziomie rozszerzonym (rok później absolwenci 5-letniego technikum). Matura z przedmiotu *Biznes i zarządzanie* ma być dobrowolna. Część pisemna będzie mieć postać zwykłego arkusza maturalnego, sprawdzającego głównie wiedzę i częściowo umiejętności (np. rozwiązywania biznesowych studiów przypadków). Część ustna ma bazować na projekcie przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego. Projekt ma być wykonany zespołowo, a w części ustnej przewidziana jest indywidualna obrona projektu oraz udzielenie odpowiedzi na pytania.

6. EWALUACJA PROGRAMU

W celu oceny efektywności programu należy przeprowadzić ewaluację kształtującą i sumującą.

Ewaluację kształtującą przeprowadzamy w czasie realizacji programu.

Ewaluację sumującą przeprowadzamy na zakończenie danej klasy, ze szczególnym uwzględnieniem ewaluacji po dwóch latach w zakresie podstawowym lub po czwartej (piątej dla technikum) w zakresie rozszerzonym.

Ewaluację można przeprowadzić w oparciu o arkusze obserwacji lekcji, arkusze z realizacji projektów lub innych zadań wykonanych metodą problemową. W arkuszu należy sformułować pytania lub zagadnienia do obserwacji tak, aby badały zmiany w zakresie wiedzy, umiejętności i postaw uczniów. Dodatkowo zalecane są ankiety i wywiady skierowane do uczniów, badające przydatność i sposób przekazywania treści na zajęciach z BiZ.

Do ewaluacji możemy wykorzystać wyniki sprawdzianów badających stopień opanowania przez uczniów przedmiotowej wiedzy. Porównywane mogą być wyniki uzyskane w różnych klasach lub przy realizacji różnorodnych programów.

Punktem odniesienia efektywności programu mogą być także wyniki maturalne z BiZ i losy absolwentów szkoły.

BIBLIOGRAFIA

- Begg D., Fischer S., Dornbusch R., (2007), *Makroekonomia*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Cialdini R.B., (2018), *Wywieranie wpływu na ludzi: teoria i praktyka*, Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Covey R.S., (2004), *Zasady skutecznego przywództwa*, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Glinka B., Gudkova S., (2011), *Przedsiębiorczość*, Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Polska.
- Gut J., Haman W., (2014), *Szef to zawód. Psychologia szefa*, Gliwice: Wydawnictwo Helion.
- Kapusta M., (2013), *Zarządzanie projektami krok po kroku*, Warszawa: Wydawnictwo Edgard.
- Klus-Stańska D., (2018), *Paradygmaty dydaktyki. Myśleć teorią o praktyce*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kwiatkowski G., Musiałkiewicz J., (2019), *Podstawy przedsiębiorczości 2.0*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Mikina A., (2019), *Przedsiębiorczość – inkubator sukcesu*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Milic-Czerniak R. (red.), (2016), *Finanse osobiste: kompetencje, narzędzia, instytucje, produkty, decyzje*, Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Pasierbek W., Wach K. (red.), (2022), *Przedsiębiorczość*, „Słowniki Społeczne”, t. 5, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum.
- Pink H., (2011), *Drive. Kompletnie nowe spojrzenie na motywację*, Częstochowa: Studio Emka.
- Rachwał T., (2019), *Kształtowanie kompetencji przedsiębiorczych*, Warszawa: Wydawnictwo Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji.
- Tracy B., (2014), *100 praw biznesu w sukcesie*, Warszawa: Wydawnictwo Muza.

Małgorzata Iwanowska – pracowała jako doradczyni metodyczna dla nauczycieli matematyki w Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie, a następnie jako nauczycielka konsultantka w Warszawskim Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń. Nauczycielka matematyki, informatyki, doradczyni zawodowa, organizatorka warszawskich konkursów przedmiotowych dla uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych, współautorka poradników metodycznych i zbiorów zadań dla nauczycieli. Współtwórczyni diagnoz matematycznych „Na starcie” i „W połowie drogi” organizowanych przez Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli (MSCDN), a także ramowego programu szkoleń, w Ośrodku Rozwoju Edukacji, w zakresie kompetencji matematyczno-przyrodniczych uczniów. Koordynatorka projektu, prowadzonego przez MSCDN, dotyczącego rozwijania u uczniów zdolności rozwiązywania problemów i kreatywności. Autorka szeregu metodyczno-programowych innowacji pedagogicznych oraz programów autorskich z zakresu matematyki, informatyki i podstaw przedsiębiorczości.